

SERIA “ ŚWIATY SPOŁECZNE”
...*SOCIAL WORLDS* ...

OD REDAKCJI

Oddajemy „do rąk” czytelników kolejny numer „Przeglądu Socjologii Jakościowej”, którym otwieramy nową serię publikacji o charakterze monograficznym zatytułowaną „ŚWIATY SPOŁECZNE”. Nasze monografie rozpoczęliśmy w 2007 roku cyklem „BECOMING” podejmującym problematykę zmian statusowych i nabywania tożsamości przez aktora społecznego. Naszym celem było naświetlenie i przybliżenie procesu „stawania się” uczestnikiem określonej społeczności.¹

---

¹ W ramach tej serii ukazało się do tej pory sześć monografii:

[1] **Nowi pracownicy a kultura organizacyjna przedsiębiorstwa. Studium folkloru fabrycznego** – monografia Krzysztofa T. Koneckiego opisująca proces stawania się pracownikiem wielkiego zakładu przemysłowego.

(„PSJ” Tom III, Numer 1, luty 2007)

http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/volume3_pl.php

[2] **Doświadczenie konwersji przez studentów Wydziału Aktorskiego Akademii Teatralnej w Warszawie. Wpływ instytucji edukacyjnych** Kamili Hernik, omawiająca doświadczenia biograficzne studentów wydziału aktorskiego

(„PSJ”, Tom III, Numer 3, listopad 2007)

http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/volume5_pl.php

[3] **Stawanie się nauczycielem akademickim. Analiza symboliczno-interakcjonistyczna** Łukasza Marciniaka.

(„PSJ” Tom IV, Numer 2, lipiec 2008)

http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/volume7_pl.php

[4] **Stawanie się poetą. Analiza interakcjonistyczno – symboliczna** Izabeli Ślęzak.

(„PSJ” Tom V, Numer 1, luty 2009)

http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/volume9_pl.php

[5] **Rolnictwo ekologiczne jako zawód i powołanie. Studium tożsamości, organizacji i potencjału rozwojowego polskich rolników ekologicznych** Piotra Bielskiego

(„PSJ” Tom V, Numer 3, listopad 2009)

http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/volume11_pl.php.

[6] I wreszcie monografia Piotra Millera: **Konstruowanie tożsamości ratownika górskiego Analiza symboliczno-interakcjonistyczna** o stawaniu się ratownikiem górskim.

(„PSJ” Tom VI, Numer 1, luty 2010)

http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/volume12_pl.php

...monografie...

Nie porzucamy całkowicie problematyki przejść statusowych oraz autodefinicyjnych „przesunięć” dokonujących się w biografiami pojedynczych aktorów społecznych, ale tym razem koncentrujemy naszą uwagę na szerszych całościach społecznych, w ramach których aktorzy podejmują swoje działania, i które wytwarzane są właśnie wokół tych działań, czyli na „światach społecznych”. Taki „obszar” będzie nas interesować.

Świat społeczny wytwarzają ludzie podejmujący działania określonego rodzaju, negocjujący między sobą sens i znaczenie owych działań oraz ich ramy normatywne. Najważniejsza cecha definicyjna społecznego świata to istnienie pewnego *działania podstawowego* (*primary activity*), które pozostaje "uderzająco ewidentne", i jako takie staje się kryterium wyodrębnienia społecznego świata (Strauss 1978: 22). Na tej zasadzie można wyodrębniać rozmaite światy społeczne: architektury, fryzjerstwa, baletu, kulturystyki, medycyny, sportów wodnych, tatuażu, wędkarstwa i wiele innych.

Pojęcie *społecznego świata* zostało po raz pierwszy użyte w klasycznej pracy badacza ze szkoły Chicago Paula Cressey'a *The Taxi Dance Hall*, w której autor opisując uczestników „szkół tańca” definiuje ich środowisko społeczne jako „odrębny społeczny świat, ze swoimi własnymi sposobami działania, mówienia i myślenia”, który posiada „własny słownik, sobie właściwe działania i interesy, własną koncepcję tego, co jest znaczące w życiu, i do pewnego stopnia własny schemat życia” (Cressey 1932 za: Konecki 2010: 29).

Społeczne światy to pewne „całości społeczne” (*social wholes*) zaangażowane w określoną działalność, wyposażone w kompetencje do jej wykonywania, posiadające odpowiednią *technologię*, umożliwiającą działanie, dzielące zasoby pozwalające im osiągać ich cele. Uczestnicy społecznego świata odczuwają zobowiązanie (*commitment*) do prowadzenia tej działalności, wytwarzają wspólną *ideologię* odnośnie tego, w jaki sposób zajmować się danym działaniem i jak realizować interesy świata jako całości (Strauss 1964; Becker 1974, 1986; Clarke 1991: 131).

Celowo unikamy tutaj pojęcia „grupy”, ponieważ typowe cechy definicyjne społecznego świata zasadniczo odbiegają od kryteriów wyróżniania „grupy” w sensie socjologicznym i bliższe są jej potocznemu rozumieniu. Grupa w sensie socjologicznym oznacza typ zbiorowości, który posiada wewnętrzną organizację, strukturę, wspólne wartości, wyraźne granice oraz „zasadę odrębności”

(Szczepański 1965: 144 i następne), pozwalające względnie łatwo zidentyfikować jej uczestników i „zarządzać” ich postępowaniem.

Pojęcie „grupy” jest jednak zbyt ograniczające i posiada znaczenie zbyt wąskie, by uchwycić istotę i zróżnicowanie wyłaniających się „całości” (*entities*) w obserwowanej rzeczywistości społecznej. Ludzie nie muszą należeć do konkretnej grupy, aby odczuwać moralne zobowiązania do postępowania w określony sposób lub do podejmowania określonego działania. Kryterium ludzkiej działalności nie jest formalne członkostwo, ale odczuwane zobowiązanie i powiązane z nim wyobrażenie siebie jako określonego rodzaju osoby (Kacperczyk 2005: 182).

Tak właśnie definiuje społeczny świat Tamotsu Shibutani (1955: 566): jako „kulturowy obszar, granice którego nie są wyznaczone ani przez terytorium, ani przez formalne członkostwo, ale poprzez granice efektywnej komunikacji”. Społeczny świat nie jest więc ani grupą, ani zbiorowością terytorialną, ale stanowi pewną interaktywną i dynamiczną całość, zakładającą nieustanne porozumiewanie się i dyskurs dotyczące pewnego działania.

To założenie o nieograniczonym geograficznie i formalnie uczestnictwie wykreśla zupełnie nowe kryterium partycypacji jednostek w działaniach społecznych, w ramach którego pojęcie „grupy” nie ma już zastosowania. Społeczny świat może wprawdzie obejmować jakieś grupy, wytwarzać organizacje formalne, sam jednak nie jest ani grupą, ani organizacją i lokuje się zdecydowanie ponad (poza) tym podziałem.

Kryterium wyróżniające jest tu zupełnie inne. Nie wiąże się ani z typem więzi, ani z formą organizacji, ale z samym DZIAŁANIEM. To właśnie działanie podejmowane przez uczestników społecznego świata oraz dyskurs dotyczący tego jak powinno ono przebiegać – stanowią „jądro krystalizacji” społecznego świata.

Całość ta o niejasnych i rozmytych granicach wytwarzana jest wciąż od nowa w momentach podejmowania działania przez uczestników lub negocjowania przez nich jego znaczeń i ram normatywnych. Granice świata ujawniają się wyraźnie w samym działaniu, które realizowane jest przy użyciu takiej a nie innej technologii, a także w sytuacjach ścierania się wizji działania pomiędzy uczestnikami różnych światów lub sub-światów, czyli w momencie pojawiania się „areny”. Arena pozwala uczestnikom „określić się” i utożsamić z którymś z sub-segmentów świata oraz ukonstytuować, przynajmniej na pewien czas, wyobrażenie

o granicach własnej partycypacji. Ponieważ granice społecznego świata nie są dokładnie znane uczestnikom, muszą oni nieustannie podejmować wysiłki ich dookreślenia. Pomagają im w tym zestawy uzasadnień legitymizujących oraz specjalna terminologia, jakie wytwarza każdy społeczny świat po to aby właściwie „odróżniać” się od innych światów.

Światy mogą przecinać się i wytwarzać w miejscu przecięcia nowy świat lub dzielić się na dwa lub więcej sub-światów, mogą też „pączkować”, tworząc nowe wyspecjalizowane „odgałęzienia”. Wyłaniający się społeczny świat, gdy tylko osiągnie zdolność do przetrwania, nieuchronnie zaczyna podlegać owym procesom wewnętrznej segmentacji, pączkowania i wyłaniania sub-światów, mniej lub bardziej hermetycznych specjalizacji czy profesji. Proces ten ma charakter permanentny, a jego źródłem są procesy konfliktu, współzawodnictwa, negocjacji i wymiany (Strauss 1982). Społeczny świat jest więc tworem niezwykle dynamicznym i podlegającym nieustannym wewnętrznym przemianom. Wyłania się, utrzymuje, rozwija się i trwa dopóki podejmowane jest podstawowe działanie; zanika, kiedy zostanie ono zarzucone przez dotychczasowych uczestników (Becker 1982: 310).

Anselm L. Strauss (1993: 209) widział teorię społecznych światów i aren jako sposób konceptualizowania współczesnego społeczeństwa, sposób jego opisu i studiowania. Jego teoria działań społecznych konstruowana była właśnie w tej perspektywie.

Warto zaznaczyć, że kategorie analityczne związane z tą koncepcją (również samo pojęcie „świata społecznego”) nie mają charakteru rozstrzygającego, ale raczej reprezentują tzw. „pojęcia uwrażliwiające” (*sensitizing concepts*), których celem nie jest dokonanie rozstrzygnięć, czy wskazanie na konkretny obiekt, ale przekazanie ogólnego sensu danego terminu i ukierunkowanie badacza w podejściu do przypadków empirycznych (Blumer [1969] 2007: 114-115).

Teoria społecznych światów wygenerowana została w ramach etnograficznych badań terenowych, których część prowadzona była zgodnie z metodologią teorii ugruntowanej, w związku z czym zastosowane w niej pojęcia i kategorie analityczne (takie jak: *podstawowe działanie, technologia, areny, granice, legitymizacja, segmentacja, profesjonalizacja, przecinanie się, pączkowanie, negocjacje* etc.) są silnie osadzone w danych pochodzących z obserwowanej rzeczywistości

...monografie...

i studiowanych przypadków, a przez to łatwo aplikowalne do wielu sytuacji, które bada socjolog.

Świadectwem wzrastającego zainteresowania problematyką światów społecznych i aren jest rosnąca liczba badań i publikacji na ten temat (Konecki 1998: 2005), widoczna również na ogólnopolskiej konferencji „Kultury, subkultury i światy społeczne w badaniach jakościowych”, która odbyła się w październiku ubiegłego roku na Uniwersytecie Szczecińskim, a której pokłosie stanowi publikacja pod tym samym tytułem firmowana przez Jacka Leońskiego i Magdalenę Fiternicką-Gorzko (2010).

Otwierana przez nas seria monografii prezentująca różne „światy społeczne” ma na celu z jednej strony dostarczenie czytelnikowi wzbogacającego opisu pewnych ukrytych lub trudnodostępnych aspektów rzeczywistości społecznej, z drugiej, ma uwrażliwić uważnego jej obserwatora na subtelne uwarunkowania ludzkich działań, podjąć próbę wyjaśnienia dynamiki przemian, jakim podlegają społeczne całości oraz zrozumienia procesów, które nieustannie zmieniają skomplikowaną sieć wewnętrznych powiązań pomiędzy aspektami badanej rzeczywistości.

Monografia Karoliny Słowińskiej „*Spółeczny świat hodowców gołębi pocztowych*” stanowi doskonały przykład tego typu badania prowadzonego zgodnie z metodologią teorii ugruntowanej, którego celem było opisanie działań pewnej specyficznej zbiorowości w perspektywie teorii światów społecznych oraz ukazanie wewnętrznej sieci złożonych powiązań autodefinicyjnych, tożsamościowych, legitymizacyjnych z konkretnymi decyzjami podejmowanymi przez jej uczestników. Autorka w latach 2006-2007 badała polskich hodowców gołębi pocztowych, próbując opisać wartości przyświecające podejmowanym przez nich działaniom, poszukując źródeł ich zaangażowania w pracę hodowlaną, opisując areny ich społecznego świata. Autorka generuje także opis procesu stawania się hodowcą gołębi pocztowych. Praca jest bardzo ciekawa poznawczo, a analiza przeprowadzona z dużą wrażliwością.

Życzymy owocnej i uwrażliwiającej lektury.

Anna Kacperczyk

Bibliografia

- Becker Howard S. (1974) "Art as Collective Action". *American Sociological Review* 39(6): 167-776.
- Becker Howard S. (1982) *Art Worlds*. Berkeley: University of California Press.
- (1986) *Doing Things Together*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Blumer Herbert (2007 [1969]) *Interakcjonizm symboliczny. Perspektywa i metoda*. Przełożyła G. Woroniecka. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Clarke Adele E. (1990a) "A Social Worlds Research Adventure: The Case of Reproductive Science" S. 23-50 w *Theories of Science in Society*, (Red.) S. Cozzens, T. Gieryn. Bloomington: Indiana University Press.
- (1990b) "Controversy and the Development of Reproductive Sciences." *Social Problems* 37(1): 18-37.
- (1991) "Social Worlds/ Arenas Theory as Organizational Theory. S. 119-158 w *Social Organization and Social Process. Essays in Honor of Anselm Strauss*, (Red.) D. R. Maines. New York: Aldine de Gruyter.
- Glaser Barney G., Anselm L Strauss (1964) "Awareness contexts and social interaction." *American Sociological Review* 29(5): 669 - 679.
- Kacperczyk Anna (2005) „Zastosowanie koncepcji społecznych światów w badaniach empirycznych.” S. 169-191 w *Konstruowanie jaźni i społeczeństwa. Europejskie warianty interakcjonizmu symbolicznego*, (Red.) E. Hałas, K. Konecki. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Konecki Krzysztof T. (1998) *Łowcy Głów. Headhunting*. Warszawa: Wydawnictwa Normalizacyjne Alfa-Wero.
- (2005) *Ludzie i ich zwierzęta. Interakcjonistyczne-symboliczna analiza społecznego świata właścicieli zwierząt domowych*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- (2010) „W stronę socjologii jakościowej: badanie kultur, subkultur i światów społecznych.” S. 17-37 w *Kultury, subkultury i światy społeczne w badaniach jakościowych*, (Red.) J. Leoński, M. Fiteńicka-Gorzko. Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Leoński Jacek, Magdalena Fiteńicka-Gorzko redaktorzy (2010) *Kultury, subkultury i światy społeczne w badaniach jakościowych*. Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Shibutani Tamotsu (1955) "Reference Groups as Perspectives." *American Journal of Sociology* LX(60): 562-569.
- Strauss Anselm L. (1978) "A Social Worlds Perspective." S. 119-128 w *Studies in Symbolic Interaction*, pod redakcją N. Denzin. Greenwich: JAI Press
- redaktor (1990) *Creating Sociological Awareness*. New Brunswick, NJ: Transaction Press.
- (1993) *Continual Permutations of Action*. NY: Aldine De Gruyter.
- Szczepański Jan (1965) *Elementarne pojęcia socjologii*. Warszawa: PWN.